" پەشێو لە نێوان عەشق و نیشتماندا" کامران هەڵوەدا

لە هەر شوێنێك ئەوینێكی مەزن هەبێت موعجیزەی مەزن روو دەدات. "ویلا کاتێر"

زۆر دەگمەن و رەنگە نایابیش بن ئەو مرۆڤانەی بەبێ عەشق شیعریان بۆ بێت. ئیتر عەشقێك هەر لە ئەوینی مرۆڤێکەوە بگرە هەتا زێد و گەردوون و خودا. لە روانگەی نرخاندنی مێژوویی ئەم عەشقانەوە پلەکانی خواریّ بۆ مرۆڤ و پلەکانی سەریّ بۆ زێد و دواتریش بۆ خودا و گەردوون تەرخان دەکرێت. ئەم عەشقە لە پلەی نزمیدا لەبەر ئەوەی تاکگرە و تەنیا بۆ مرۆڤێکە، کە زۆر چەلان رەنگە هەر شیاوی ئەم عەشقەش نەبێت، بە هەمان پلە نرخەکەی لە روانگەی مرۆڤەکانیترەوە نزمترە، هەرچەند مەنشوورتریش بێت. پاشان هەڵدەکشێ بەرەو عەشقی زێد و نیشتمان کە لەوێدا چونکە سنووری تاکی بەزاندووە و سەرجەم ئەو خاك و ژیان و مرۆڤانە دەگرێتەوە کە لەو زەمینەدا هەناسە دەدەن بە هەمان نیسبەت بەنرختر مەزەندە دەکریّ و لە پلەی ژوورتردا دادەنریّ. لەم جۆرە عەشقەیاندا گراویەکە تەنیا هی شاعیر نیە و گراویەکی هاوبەشی هەموو ئەو کەسانەیە کە خاوەنی رۆحییەتی نیشتمانپەروەرین. سکڵی ئەم عەشقە بە شاراوەیی لە دەروونی هەموو هاوزێدەکانی شاعیردا هەیە بەڵام ئەوە شاعیرە کە بڵێسەی تێدا هەڵدەگیرسێ و کپی و بێدەنگی دەشڵەقێنێ و لە قورگی وشەوە هاواری عەشقەکەی دەکات. لەم رووەوە چونکە لە دڵی خەڵکانی هاوزێدیەوە دەدویّ بێگومان بەردڵی ئەوانیش دەکەوێت.

جیاوازی سەرەکی ئەم دوو جۆرە عەشقە لەوەدایە کە گەرای عەشقی یەکەم (عەشقی تاك) لە لای هەموو عاشقەکان بە یەك شێوە دەپشکویّ و پڕاوپڕە لە ئاخ و هەناسە و فرمێسك و لە ئاکامیشدا بیّئاکامی. لێرەدا گراویش زۆر جار رووگرژ و بیّمەیل و ئەوینداربەکەمگر و دڵڕەقە. هەرچیش ئەم بێوەفایی و بەکەمگرتنە زیاتر دەبێت بڵێسەی ئاگرەکە لە لای ئەویندار زیاتر پەرە دەستێنیّ. لە حالەتی هەرە خەستیشیدا سیمبولێك ساز دەبێت کە ئەویش بڵێسەکانی لە بەکامنەگەیشتن دایە – بە کام گەیشتن لەم عەشقەیاندا واتە کۆتایی و لەبیرچوونەوە – کە دەمبەدەم دەڕوات و دواتریش بە قەڵەمی داهاتووان دەگێڕدرێتەوە. واتە پاش گێڕدرانەوە ئیتر عەشقێکی نەپاڵێوراوە و بۆی هەیە لە لای گێڕەرەوە بۆن و بەرامەی عەشقی کەسێکیتریشی تێکەڵ کرێت، چونکە لە دڵی خۆیەوە بۆ دڵی ئەوان دەڕوانێت. وەك مەم و زین کە لە دڵی خانیەوە بۆی دەڕوانرێت و خولیاکانی ئەویشی تێکەڵ کراوە و هەر وەها لەیل و مەجروومی نیزامی و رۆمیئۆ و ژولییێتی شەکسپیر و...

بەڵام گەرای عەشقی دووهەم لە لای هەر عاشقەو بۆی هەیە بەرگێکی نوێ بپۆشێ. یەك چەك دەست دەداتێ و ئەویتر زەینی ئاپۆرە رادەتڵەکێنێ و یەکێتر رەنگە تەنیا بەرهەیوانی بیرۆکەیەك ئاوپرژێن کات، غەڵفێك ئاو دات یان نەمامێك بچەقێنێت. لێرەدا گراوی دڵسۆز و خۆشەویست و بەخشندە و ئەویندارۆستە، بەڵام بەر زەبروزەنگ کەوتوو و نازشێواو و چاولەدەسی ئەویندارە.

جیاوازییەکی سەرەکی و دیارتری ئەم دوو چەشنە عەشقە لە سەربەستی ئیرادە دایە. لە جۆری یەکەمدا مۆرکی عەشقی تەواو بە کەسێکەوە دەنرێ کە ئیرادەی تەواو دۆڕاندبێ و لە عاست گراویەکەیدا ملکەچ وەستابێت و هەرچی لەوەوە بگات یان نەگات بە بەخشش ببینرێت. بەڵام لە جۆری دووهەمدا ئەو مۆرکە بە کەسێکەوە دەنرێ کە سەربەست بێت و ئیرادەی لە ئیرادەی مرۆڤە ئاساییەکانیتر بەهێزتر بێت و بە هیچ رەشەبایەك نەچەمێتەوە. لێرەدا ئەویندار چاوەڕێی بەخششی گراوی نییە و خودی خۆیەتی کە بەخشش دەکات.

رەنگە کانگەی بیر و بیرۆکەی شاعیر هاوکات جێگەی سەرهەڵدان و پشکووتنی گەرای هەرتك عەشقی لە روانگەی جیاوازی یەکەمەوە هەبێت، بەڵام لە نیگای جیاوازی دووهەمەوە یە کە بە تەواوەتی رێچکەکان لێك هەڵدەبڕدرێن و هەرێمەکان لێك دادەبڕێن و زۆر حەستەمە ئەم دوو عەشقە لەم رووەوە هاوکات ناخی کەسێك بە تەواوەتی داگرن. چونکە وەك مەولانای رۆمی دەفەرموێ دوو خود لە سەرایەکدا ناگونجێن.[1]

لانکەکردنی بیری پەشێو لە نێوان ئەم دو عەشقەدا بابەتێکی زۆر جێسرنجە. پەشێو سەربەستانە پێ دەنێتە هەرتك هەرێمەوە و لقی دڵداری لە ناوقەدی سەربەستی عەشقی نیشتمان موتوربە دەکات. ئەو کاتێك پێ دەنێتە هەرێمی دڵدارەوە سەربەستی عەشقی نیشتمانەکەشی هەر لە تۆبرەیدا هەڵگرتووە و کردوویەتە توێشوو . ئەوە لەگەڵ ئەوەشدا کە وا ناکات فیز بەسەر گراویدا لێدات، واتە بۆ بەکەمگرتنی عەشقی دڵدار نیە کە ئەم توێشەبەرەیەی لە کۆڵ ناوە، بە پێچەوانەوە پێکەوە لکاندن و موتوربەکردنی ئەم دوو چەمکە لە داڕشتەی شیعرەکانیەوە دەدەڵێ. سیمۆن دی بووار دەڵێ: "نووسەرەکان لە رێگەگەلی جۆراوجۆرەوە بۆ لای ئەدەبیات کێشراون. بەڵام بەبڕوای من هیچکام لەوان ئەگەر بە جۆرێك لە جۆرەکان دەردی جودایی نەچێشتبێت، ئەگەر بە شێوەیەك لە شێوەکان بەنیاز نەبوویێت ئەم ئازارە دامرکێنێت هیچی بۆ نەدەنووسرا."[2] من لام وایە ئەم وتەیە شاعیر و هونەرمەند و سەرجەم خاوەن بەهرەکانی ئەدەب و هونەر دەگرێتەوە. ئەم خەمەیە کە لە لای پەشێو لە دوو رەنگی جیادا خۆ دەنوێنێت. ئەم دوو ئازارەن کە لە دەروونی پەشێودا

---

[1]- گفت اکنون چون مني اي من درا – نيست گنجايي دو من را در سرا (مولوي)
[2]- وظيفەي ادبيات، مجموعه مقالات – ترجمه نجفي، ابوالحسن - انتشارات نيلوفر چاپ سوم – تهران1389

پەنگیان خواردۆتەوە و بە درێژایی تەمەنی شاعیرێتی لێی هەڵهێنجاون و تێکەڵاوی بنەتووی خولیا و خەیاڵاتی کردوون و خەرمانی سووری شیعری لێ هەڵگرتوونەوە. ئازاری بەردەوامی نیشتمان لە لایەکەوە بوەستێت، بەڵام چەند پڕشکۆیە کە سەیر دەکەی پەشێو لەو تەمەنەشدا خەمەکانی هەر گەنجن و هێشتاش هەر داچڵەکان و ئیلهامی شیعری لەوانەوە پێدەگات. ئەوینیش وەك ئاگر قەت لە جوولە ناکەوێت و بە دەم هیوا و ئاواتەوە هەر ملەقوتەیەتی، ئەوین لێکدراوێکە لە دڵەڕاوکێ و هیوا. هەر کاتێك لەم خۆف و دڵەڕاوکێیە بێبەری بوو ئانوسات دادەمرکێت. رەنگە ئەوە کلیلێك بێت بۆ پەیبردن بە سووڕی ئەوینی پەشێو لەم تەمەنەدا. بە بڕوای پابلۆ نێرۆدا "شیعری سیاسی دەبێ لە هەست و باوەڕێکی قووڵەوە سەرچاوە بگرێ، شیعری سیاسی لە هەموو چەشنە شیعرێکیتر ، جگە لە شیعری ئەویندارى، عاتیفیتر و دەروونیترە و لەخۆنووسان بۆ نووسینی شیعری سیاسی دەبێتە هۆی پووکی و پەککەوتنی ئەم شیعرە."[1] ئەم وتەیەی نێرۆدا رازی بەردڵکەوتنی شیعرە سیاسیەکانی پەشێو ئاشکرا دەکات. خۆشەویستی و عاتیفەی قووڵ و بێغەلوغەشی ئەو بۆ نیشتمانەکەی وای کردووە شیعرە سیاسیەکانیشی رەگاژۆیان لە ناخی شاعیردا بێت و ئەم رەگاژۆیە بۆشایی نێوان خوێنەر و شاعیر و شیعر پڕ بکاتەوە و لێکیان ببەستێت.

گڕی خۆشەویستی نیشتمان پاش جێهێشتنی زێد و گیرسانەوە لە تاراوگە یان دادەمرکێ و بەرە بەرە دەبێتە خۆڵەکەوە و گەردی زەمانی لەسەر دەنیشێ و مادام رووداوێك تۆزی لێ بتەکێنێت دەنا لە بێدەنگی خۆیدا فەرامۆش دەکرێت یان ئەوەی کە ئەم جێهێشتنە گەرای هێزێکی کێشەری وا لە دڵی کەسی تاراودا دەخات کە زۆر قایمتر لە پێشوو بە نیشتمانەوەی گرێ دەدات، هەرچەند بەڕواڵەت مەودایەکیش هەبێت ئەم گڕە بە یەکجاری کڵپە دەستێنێت. ئاوری پەشێو لە جۆری دووهەمە. گڕی عەشقی نیشتمان لە لای پەشێو وەهای کڵپە سەند کە بە یەکجاری شاعیری کردە قەقنەس و وەك سیمبولێك نواندییەوە. ئێستا پەشێو تەنیا مرۆڤێکی ئاسایی، یان شاعیرێکی هەستیار نیە، بەڵکوو سیمبولێکی عەشقی نیشتمان و دڕکێکی چاوی داگیرکەران و خۆفێکی ناودڵی زلە بێئیرادە و کیانەکانی ناوخۆیە. پارچەیەکی پەڕەوازەبووی خاکی نیشتمانە و لە شارێکی پاکژی ناو زەینی هەمواندا گیرساوەتەوە. دەڵێن وشەی "عەشق" لە "عەشەقە"وە وەرگیراوە. عەشەقە رووەکێکە کە لە دار دەهاڵێت و وەهای دەتەنێت کە وشکی دەکات و دەیکاتە کۆلکە. ئەم عەشەقەیە کە سەراپای رۆحی پەشێوی تەنیوە و شیلەی دەروونی مژیوە و پەیڤەکانی بۆ فرچك داوە و لەشی لەشئاسایی وشك کردووە و سیمبولێکی لێ داتاشیوە.

لە لای پەشێو زۆر چەلان خاسەڕەنگی ئەم دوو عەشقە رەنگی نۆستالژیاشیان تێکەڵ دەکرێت و حەسرەتەکانی شاعیر دەنوێننەوە. نۆستالژیا لە شیعر و رۆحیەتی پەشێودا شوێنێکی بەرچاوی هەیە و بە ئاماژەی ئەم فەریکەوتارە تێر نابێت و وەها نیازێکیشم نیە. وشەی نۆستالژیا کە لە ریشەی یۆنانی نۆستۆس وەرگیراوە بە واتای گەڕانەوەیە بۆ ماڵ و خاك و

[1] - هفت صدا – ریتا گیلبرت ، عظیما، نازي – چاپ سوم - نشر آگاه – تهران 1387-

نیشتمان. نۆستالژیا ئەو هەستەیە کە دڵ بە یادکردنەوەی پیت و بەهرەیەکی لەدەستچوو و حەسرەت بۆ رابردوویەکی خۆش یان خەفەت بۆ دوورکەوتنەوە لە نیشتمان گیرۆدەی دەبێت.

جار و بارە نوستالژیا تێکەڵ ئاوات دەکرێت و وەك حەسرەتی دوورکەوتنەوە لە وڵاتێك یان دۆخێکی خەیاڵی کە لە واقیعدا بوونی نیە و تەنیا لە خولیای شاعیردا هەیە – وەك ئەوەی بکرایە هەبێت – لە لای شاعیر خۆدەردەخات. ڤیلادیمیر ناباکۆف پێی وابوو "هونەر حەسرەتێکە بۆ لەکیسچوونی جوانیەکان". بەشێکی زۆر لەم حەسرەتە ئەو لایەنە دەگرێتەوە کە شاعیر خەمی ئەوە دەخوات کە ئەو تەمەنەی وا رابرد ئەگەر وەك دەمهەویست وا رادەبرا چ دەبوو؟ ئەم چەشنە نۆستالژیایەیە کە بۆتە هەوێنی زۆربەی شیعرە حەسرەتاویەکانی پەشێو.

گەرچی نۆستالژیا چۆنیەتییەکی تەواو عاتیفیانەیە بەڵام شیلەیەکی عەقلیەتیشی تێکەڵاوە. عەقلییەتێك کە لەگەڵ هەڵکشانی تەمەن مەتەڵۆکە بە رواڵەت دژوارەکانی رابردووی هەڵداوە و پەی پێ بردوون. لەو مرۆڤانەیدا کە دید و بۆچوونیان هەر وا تەنگەبەرە و هەر لەسەر رەگی ژیانی باب و باپیرانیان رواون و بە دیدی ئەوانەوە بۆ ژیان دەڕوانن ئەم هەستی حەسرەتە هەر بۆ لەکیسچوونی لەشساغی و پاشایەتی سەردەمانی گەنجی پاش سەرهەڵدانی ئێش و ئۆف و تاوهەڵاتی پیرییە. بەڵام لە لای کەسێکی چاوکراوەی خاوەن ئەزموون و دنیادیتە و بیرکەرەوە ئەم حەسرەتە هەموو ئەو خولیایانەش دەگرێتەوە کە دەبوو و دەکرا هەبن و نین، ئیتر چ لە رابردوودا و چ لە وێستادا. جاری وایە نۆستالژیا حەسرەتێکی تێکەڵ بە پەشیمانییە بۆ رابردوویەك کە دەکرا بە رێچکەیەکی باشتریدا بەریت. ئەم حەسرەتە دوای هەڵکشانی تەمەن و هێدی هێدی کەڵەکەبوونی ئەزموون و چاوکرانەوە بەدی دێت. ئەگەر نۆستالژیای ئەویندارانەش لکێکی نۆستالژیا بێت ئەوە ئەم لکەش لە لای پەشێو بەری خۆی گرتووە و زۆریەك لە شیعرە ئەویندارییەکانی بەرامەی ئەم حەسرەتە دەپژێنن.*

---

*رەنگەئەم نووسراوەیە رواڵەتەن لە وتارێکی بێبەڵگە بچێت بەڵام هەموو شیعرەکانی پەشێو خۆیان دەپەیڤن و خوێنەری پەشێو خۆی ئەم نموونانەی کە نەمهێناون دەبیستێت.